

آینه پژوهش

سال سی و ششم، شماره چهارم
مهر و آبان ۱۴۰۴
ISSN:1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب شناسی و
اطلاع رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۱۴

۲۱۴

دوماهنامه
آینه پژوهش

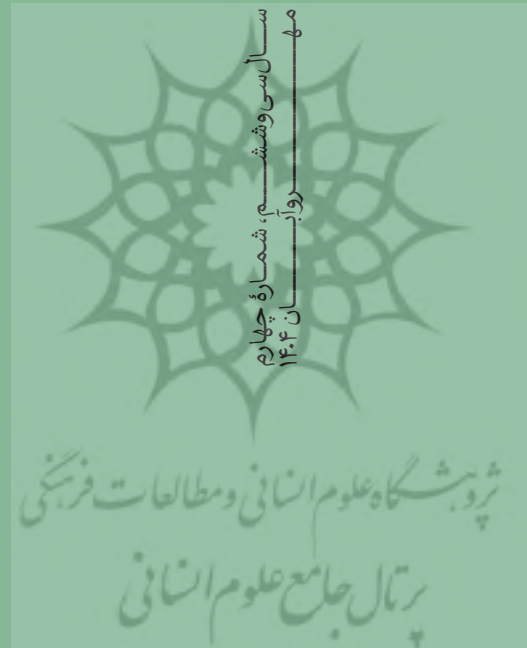
Ayeneh-ye- Pazhoohesh

Vol.36, No.4 Oct - Nov 2025

A bi-monthly journal exclusively
review & information dissemination

214

dedicated to book critique, book
in the field of Islamic culture

ابلیا گرشویج / سید احمد رضا قائم مقامی | رسول جعفریان | سید علی میرافضلی | فاطمه شاملو | مریم حسینی
لیلا عبدی خجسته / سمیع الله | عبدالجبار رفاهی / محمد سوری | مجید جلیسه | امید طبیب زاده
الیو برانکافورته / روزبه مصاحب | سید محمد حسین حکیم | آنتونیو پانایینو / لیلی وهرام
امیرخانی | حیدر عیوضی | زکی نجیب محمود / حمیدرضا تمدن | آریا طبیب زاده | رقیه فراهانی
حمید عطائی نظری | میلاد بیگدلو | علی راد | سیدرضا باقریان موحد | علی ایمانی ایمنی | جویا جهانبخش

لقبی اشکانی در سرود جان و اشاره‌ای به اصل لغت سارویه و سابقه نام تخت جمشید
نسخه خوانی (۴۲) | احمدشاد غزنوی و صدر کرمانی | محبوبیت سفرنامه‌های فرنگ ناصرالدین شاه در
هندوستان متّحده | از نگاه عربی: متفکران معاصر ایران و جهان عرب (۳)
چاپ نوشت (۲۱) | سلسله مباحث نظری در باب تاریخ ادبیات، براساس آرای رنه ویک (۳)
سخنان حکمت آمیز زبان فارسی در سفر به غرب | وقفنامه‌ای از آخرین روزهای زندگی شیخ بهایی
دو گزارش نجومی از کارنامه اردشیر بابکان (۳: ۴-۷؛ ۴: ۶-۷) | ماجرا کم کن؛ گزارش بیتی از حافظ
آینه‌های شکسته (۱۱) | داستان احیای اندیشه فلسفی در مصر | یادداشت‌های لغوی و ادبی (۶)
اشعار تازه یاب از شاعران دوره قاجار با استناد به نشریات آن عصر | «و سخت عجب است کار گروهی از
فرزندان آدم!» | کتابی با عنوان حاصل الترجمان؟ | طومار (۱۳) | فیض گفتار نجف

کتاب شناسی دبیرستان البرز تهران

نکته، حاشیه، یادداشت

پیوست آینه پژوهش: ♦ قنیه الفتیان

♦ یادنامه استاد موسی اسوار

پرتال
دوماهنامه
آینه پژوهش

Jap.isca.ac.ir

جای چُنین کتاب‌ها هیچ‌گاه در زُباله‌دان نیست!

(دُزبارةُ یکی دو تغییر از کتابِ عُمُر کوتاه، هُنر ماندگار)

جويا جهانبخش

| ۴۵۷ - ۴۶۱ |

۴۵۷

آینه پژوهش | ۲۱۴

سال ۳۶ | شماره ۴

مهر و آبان ۱۴۰۴

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

● عُمُر کوتاه، هُنَر مَاندگار: چَند رساله از بُقراط، پَدِرِ طِب، تَرْجَمَه: مُحَمَّدِ إِسْمَاعِيلِ فِلِزِّي، ج: ۱، تهران: نَشْرِ كَزْكَدَن، ۱۴۰۴ ه.ش.

آقاي مُحَمَّدِ إِسْمَاعِيلِ فِلِزِّي چَند رساله از ميراثِ طِبِّي حَكِيم و طَبِيبِ نامي يوناني، بُقراط، را به زَبانِ فارسي تَرْجَمَه كرده آند و نامِ اين مَجْموعه را هم از جُمْلَه مَشْهُورِي بَرگِرْفْتَه آند كه از خود بُقراط مَأثور است.

دَرْ باره اين كه عِبَارَتِ «عُمُر كوتاه، هُنَر مَاندگار»، تا چه اندازه گويا و رساست و هيچ مَقْصودِ بُقراط را به خواننده مي رساند يا نَمي رساند، مي تَوان كُفت وگو كُرد؛ به ويژه از آن روي كه أَهْلِ فَن مي دانند مُراد از «هُنَر» در اين سُخَن پُرآوازه فَرْزانه دِيرينه روزِ يوناني، نَه آن است كه بيشينه امروزيان در نگاه نَخُست از آن دَرمي يابند... امروزيان، از واژه «هُنَر»، به ياد هَمين "هُنَرهاي زيبا"ي مَضطَلَح و "صَنَائِعِ مُسْتَظَرَفَه"ي شايع در لِسَانِ سَابِقين مي اُفْتُند؛ حال آن كه «هُنَر»، در اين جا، بيشتر بَر آنچه "پيشه" و "مَهَارَت" و "فَن" و "صِنَاعَت" مي خوانيم، دَلالَت مي كُند.

اين عِبَارَتِ بُقراط، به رِيخَتِ «الْعُمُرُ قَصِيرٌ وَالصَّنَاعَةُ طَوِيلَةٌ» نَزْدِ قُدَمايِ ما مُسْلِمَانان شُهْرَتِي دَاشْتَه است و آن را اَعْزَازِ كِتَابِ الْفُصُولِ او قَلَم مي داده آند^۱ و گاه چُونان مَثَلِي سائِر به كَارَش مي بُرْده آند.

خودِ عِبَارَتِ تازيِ «الْعُمُرُ قَصِيرٌ وَالصَّنَاعَةُ طَوِيلَةٌ» را به رِيخَتِ هايِ گوناگون مي تَوان به زَبانِ فارسي دَرآوَرْد. ... چُونين در ياد دارم كه در سال هايِ دور، در يكي از مَقالاتم - گويا در مَجْلَه جِهَانِ كِتَاب، در تَرْجَمَه آن نِوِشْتَه بُوْدَم: «زِنْدگِي كوتَهست و كارِ دَراز»^۲. ... مَن زَبانِ يوناني نَمي دانم و

۱. نِگَر: تاريخ اليعقوبي، أحمَد بن أبي يعقوب بن جعفر بن وهب بن واضح الكاتب العباسي المعروف باليعقوبي، بيروت: دار صادر، ۹۵/۱؛ و: فَرْدوس الحِكْمَةِ فِي الطَّب، أَبُو الحَسَنِ عَلِي بن سَهْل بن رَبِيعِ الطَّبْرِي، قَدْ اغْتَنَى بِنَسْخِهِ وَ تَصْحيحِهِ: الدُّكْتُور مُحَمَّدُ زُبَيْرِ الصَّدِيقِي، برلين، ۱۹۸۲ م، ص ۵؛ و: المَثَلُ البَشَائِرُ فِي آدَبِ الكُتَابِ وَ الشَّاعِرِ، ضِيَاءُ الدِّينِ ابْنِ الأَثِيرِ الجَزْزِي، قَدْ مَ لَهُ وَ حَقَّقَهُ وَ عَلَّقَ عَلَيْهِ: دُكْتُورُ أحمَدُ الحُوفِي - وَ دُكْتُورُ بَدْوِي طِبَّانَةَ، ج ۴، ط: ۲، القاهرة: دار نَهْضَةُ مِصر لِلطَّبْعِ وَ النُّشْر، ۱۴۵/۳؛ وَ: سُرُحُ نَهْجِ البِلاغَةِ، ابْنُ أَبِي الحَدِيدِ، بِتَحْقِيقِ: مُحَمَّدِ أبوالفَضْلِ إِبْرَاهِيمِ، ج ۲، ط: ۱، دار إحياءِ الكُتُبِ العَرَبِيَّةِ، ۱۳۷۸ ه.ق.، ۱۰۴/۲؛ وَ: تَفْسِيرُ الفَخْرِ الرَّاغِي المُشْتَهَرِ بِالنِّتْشِيرِ الكَبِيرِ وَ مَفاتيحِ العَيْبِ، الإِمَامُ مُحَمَّدُ الرَّاغِي فَخْرُ الدِّينِ ابْنُ العَلَامَةِ ضِيَاءُ الدِّينِ عُمَرُ المُشْتَهَرِ بِ: سَخَطِيبِ الرِّزِّي، ط: ۱، بيروت: دار الفِكرِ لِلطَّبَاعَةِ وَ النُّشْرِ وَ التَّوْزِيعِ، ۱۴۰۱ ه.ق.، ۷۷/۱۸؛ وَ: المِثَلُ وَ النِّخَلُ، أَبُو الفَتْحِ مُحَمَّدُ بن عَبْدِ الكَرِيمِ بن أَبِي بَكْرٍ أحمَدُ الشَّهْرَسْتَانِي، تَحْقِيقِ: مُحَمَّدُ سَيِّدِ كِيلَانِي، بيروت: دار المَعْرِفَةِ، ۱۱۱/۲؛ وَ: الذَّرِيعَةُ إِلَى تَصانيفِ الشَّيخَةِ، العَلَامَةُ الشَّيخُ أَقْبازُوكَ الطَّهْرَانِي، ط: ۳، بيروت: دار الأضواء، ۱۴۰۳ ه.ق.، ۳۸۲/۱۳.

۲. هُنْگامِ نِوِشْتِنِ ابْنِ يادداشتِ دِيدَمِ كه زَوانِ شادِ دُكْتُورِ مُحَمَّدِ إِبْرَاهِيمِ آيَتِي (۱۲۹۴ - ۱۳۴۳ ه.ش.) در تَرْجَمَه تاريخِ يعقوبي عِبَارَتِ عَرَبِي مَوْرِدِ نَقَطَر را چُونين به فارسي بَرگِرْدانِيده است: «عمر كوتاه است و كار پزشي طولاني» (تاريخ يعقوبي، أحمَد بن أبي يعقوب «ابن واضح يعقوبي»، تَرْجَمَه: دُكْتُورُ مُحَمَّدِ إِبْرَاهِيمِ آيَتِي، ج: ۲، تهران: بُنْگاهِ تَرْجَمَه و نَشْرِ كِتَاب، ۱۳۵۶ ه.ش.، ۱۱۷/۱)... تَرْجَمَه اي است تَفْسِيرِ آميز.

زین روی آگاه نیستیم که این بزرگ‌دان با اَصْلِ عبارتِ یونانی بقراط مُناسَبِت تام دارد یا نه... و اُنْگَهی، شُنوده‌ام خود عبارتِ موجزِ حکیمِ یونانی نیز تفسیرهایِ مُختَلَفی را بَرْتافته است و کسان در اُنْدَرِیافتِ اَصْلِ آن هم‌راه و هم‌سُخَن نیستند.

آقای مُحَمَّد اِشْماعیلِ فِلْزِی عبارتِ اَصْلِ بقراط را در آغاز رساله‌ گزاره‌ها چنین تَرْجَمه کرده‌اند: «عُمُر کوتاه است و هُنُر ماندگار» (ص ۵۷).

بُگَدَریم... مُقَدِّمه بر اَصْلِ زائِد آمد!

آقای فِلْزِی رساله‌های بقراط را از زبانِ یونانی تَرْجَمه نکرده‌اند. ایشان در پایانِ مُقَدِّمه تَرْجَمه نوشته‌اند:

«... در ترجمه بخشی از رساله‌های بقراط که در این کتاب ملاحظه می‌کنید از ترجمه آثار او به زبان انگلیسی، توسط فرانسیس آدامز (۱۷۹۶-۱۸۶۱ م)، پزشک و مترجم اسکاتلندی، و ویلیام هنری ساموئل جونز (۱۸۷۶-۱۹۶۳ م)، مورخ و محقق بریتانیایی، و مجموعه‌گزیده آثار بقراط، ترجمه چادویک و مان... استفاده شده است. بدان امید که روزی پزشکی مسلط به زبان یونانی کمر همت بریندد و با ترجمه همه آثار بقراط از زبان اصلی، این کتاب را راهی زبانه‌دان تاریخ کند.» (ص ۱۵).

پیدا است آقای فِلْزِی، اَفْزُون بَر خَفْضِ جَنَاح و کَم زَنی - که در جای خود مُسْتَحْسَن است - با اِسْتِخْدَام تَعْبِیر «زبانه‌دان تاریخ»، طَنْزِی تَلْخُ گونه نیز در کار کرده‌اند؛ چه، تَعْبِیر «زبانه‌دان تاریخ»، سابقه و صِبْغَه و جَهْت اِسْتِغْمَالِی ویژه‌ای دارد.

به هر روی، این مکتوب ایشان، سُخَنی را فَرَا یادِ مَن آوَرْد از اُستادِ اَنوشه‌یادِ مُجْتَبِی میثوی (۱۲۸۱-۱۳۵۵ ه.ش.) که مَضْمُونی دارد کَمابیش مُشابه و صورت و پَرْداخْتی که از لونی دیگر است؛ اَلْبَتَّه مَن بِنْدَه کَمْتَرین را، نَحْوَه بَیانِ میثوی خوش‌تر می‌آید.

اُستاد میثوی در پایانِ مُقَدِّمه‌ای که بر کتابِ پُزُیهایِ پانزده گُفتار دَرباره چُنْد تَن از رِجَالِ اَدَبِ اُروپا از اومیروس تا پرنارداشا نوشته است، چنین فرموده:

«... آنچه بود بر طبقِ اِخْلَاصِ عَرْضَه داشتیم، و بی‌نهایت خوش‌وقت خواهم شد که بزودی آن قدر در باب شعر و ادب و تئاترِ اروپا به فارسی کتب بنویسند که این اوراق بکلی فراموش شود.»^۱

۱. پانزده گُفتار دَرباره چُنْد تَن از رِجَالِ اَدَبِ اُروپا از اومیروس تا پرنارداشا، مُجْتَبِی میثوی، ج: ۴، تهران: اِنْتِشَارَاتِ تَوس، ۱۳۸۳ ه.ش.، ص: ۳۰۳.

آری؛ حُسنِ تَعْبیر و قُوَّتِ تَأثیرِ نِوِشْتَهٗ اُستادِ مِیْنُویِ چِیزِ دِیْگَرِیِ اِست. گُمانِ مِی‌کُنَمِ دَرِ حِالِ و هَوایِ دِیْگَرِیِ هَمِ اِنْشَا شُدِهٗ بَاشَد. ... باری، پانزدهٔ گُفتارِ مِیْنُویِ نِیزِ فَرَامُوشِ نَشُد و نَخِوَاهَدِ شُد؛ نَهٗ فَقَطِ اَزِ اَن رِوِیِ کِه هَنُوزِ دَرِ بَابِ شِعْرِ و اَدَبِ و تِثَاثِرِ فَرَنگِیَسْتانِ بَهٗ قَدَرِ کَافِیِ کِتابِ خُوبِ مُفِیدِ بَهٗ فَارِسیِ نِوِشْتَهٗ نَشُدِهٗ اِست؛ بَلِ اَزِ اَن رِوِیِ کِه حَتّیِ اِگَرِ رِوزِیِ اَن قَدَرِ کِتابِ خُوبِ خِوَانَدَنیِ دَرِ اِینِ زَمِینِهٗ دَاشْتَهٗ بَاشِیمِ کِه دِیْگَرِ مُحتِوایِ پانزدهٔ گُفتارِ بَرایِ ما هِیچِ تازگیِ و طِراوَتِ نِداشْتَهٗ بَاشَد، باز، هَمِ جَایْگَاهِ تَارِیخِیِ و فَضْلِ تَقَدُّمِ پانزدهٔ گُفتارِ نَزْدِ مَرْدَمَانِ ذِی شِعُورِ بامَعْرِفَتِ مَحْفُوظِ خِوَاهَدِ بُوَد؛ هَمِ نَثَرِ مُمْتازِ و اِنْشَایِ قُوْتُمُنَدِ مِیْنُویِ و شِگَرِذِه‌هایِ نِویسَنَدگیِ اَن بُزُرگِ، تا دِیَزِ زَمَانِ، بِی‌رِوَتِیِ نَمِی‌گَزَدَد و اَزِ بَرایِ جِوینَدگانِ اِینِ صِناعَتِ دَرِ شُمَارِ سَزَمَشُوقِها خِوَاهَدِ مَانَد.

آقایِ مُحَمَّدِ اِسْماعِیلِ فِلیزِیِ هَمِ خِدْمَتِیِ کَزْدِهٗ اَنَد؛ و حَتّیِ اِگَرِ رِوزِیِ دِیْگَرانِ هَمَهٗ اَثارِ بُقْراطِ حَکِیمِ را اَزِ زَبانِ اَصْلِیِ اَن‌ها بَهٗ فَارِسیِ دَرَاوَرَنَد، اَرَجِ اِینِ تَرْجَمَهٗ چُنْدِ رِسالَهٗ اَزِ بُقْراطِ و خِدْمَتِیِ کِه اَقایِ فِلیزِیِ کَزْدِهٗ اَنَد، هَرچِهٗ هَسْت، مَحْفُوظِ خِوَاهَدِ بُوَد. ... جَایِ چُنینِ کِتاب‌هایِ بَهاوَر، هِیچ‌گَاهِ دَرِ زُباله‌دانِ نِیست؛ حَتّیِ دَرِ زُباله‌دانِ تَارِیخِ!